

SŁOWNIK FOLKLORU POLSKIEGO. POD REDAKCJĄ JULIANA KRZYŻANOWSKIEGO. »Wiedza Powszechna«, Warszawa 1965. 487 str.

Pored obnovljenog i proširenoga znanstvenog izdanja svih djela Oskara Kolberga koje je u toku, Leksikon poljskoga folklora svakako je najambiciozniji dosadašnji pothvat suvremene poljske folkloristike. On ima obilježje enciklopedije poljskoga folklora i dostojno kruniše rad i nastojanja profesora Varšavskog sveučilišta Juliana Krzyżanowskoga, koji već godinama stoji na čelu poljske folkloristike. Sâm je Krzyżanowski autor najvećeg broja natuknica u Leksikonu, ali se i u onim natuknicama koje su napisali ostali suradnici jasno osjeća njegova prisutnost, tako da se s punim pravom može reći da je — poslije *Paralela* (1935, 2. izd. 1961), poslije sistematske obrade poljske narodne priče (*Polska bajka ludowa w układzie systematycznym*, II izd. 1962—1963), poslije knjige iz paremiološke problematike (*Madrej glowie dość dwie slowie*, 1958, 1960) — *Leksikon poljskoga folklora* još jedno njegovo djelo.

U oko 600 natuknica u *Leksikonu* je obrađena građa vezana za poljski folklor i poljsku folkloristiku. Najviše je mjesta posvećeno prikazu poljskoga folklornog stvaralaštva, tj. svim onim oblicima toga stvaralaštva u kojima je riječ osnovni izražajni medij. Na taj je način *Leksikon* impresivan i bogat pregled priča, pjesama, poslovice, predaja, drama i ostalih oblika karakterističnih za poljsko narodno stvaralaštvo. U obradi pojedinih natuknica iz te oblasti u *Leksikonu* se polazilo od načela tzv. finske folklorističke škole, tj. svuda tamo gdje je dosadašnje poznavanje te građe dopuštalo, nastojala se odrediti geografska rasprostranjenost i historijska geneza prikazivanoga fenomena. Preko razmatranja o stupnju popularnosti nekog motiva u *Leksikonu* se često založilo na područje pisane — pučke i umjetničke — književnosti.

Dosljednom primjenom spomenute geografsko-historijske metode, postupnošću prikaza, ustaljenošću analitičke sheme i terminološkom ujednačenošću autori su svome *Leksikonu* osigurali osobine istinskoga znanstvenog djela.

Oni su uspjeli u svome djelu ostvariti sretnu ravnotežu između analitičkog i sintetičkog pristupa obrađivanoj građi. Pored izrazito sintetičkih pregleda pojedinih folklorističkih pitanja (primjer: natuknica »susjedi« u kojoj je dat pregled uzajamnih odnosa poljskoga folklora s folklorom susjednih naroda) i pored većeg broja isključivo analitičkih natuknica (gotovo sve one koje se odnose na paremiološku problematiku), većinu glosa u *Leksikonu* obilježuje elastična kombinacija analize i sinteze, oštro uočene i korektno opisane pojedinosti uklopljene u jasno zacrtanu, znanstveno kurentnu i plodotvornu problematiku. Osobita je vrijednost Leksikona što njegovi autori, a prije svega J. Krzyżanowski, nisu propuštali priliku da u obrađivanoj građi naznače i istaknu sva ona mjesta koja, po njihovu mišljenju, uopće nisu ili nisu dovoljno znanstveno razjašnjena i ustaljena. Na taj način *Leksikon* ima datatnu dragocjenu propedeutičku vrijednost kao inspirator budućih folklorističkih istraživanja.

U *Leksikonu* je, na teorijskoj i praktičnoj razini, dosljedno isticana posebnost folkloristike u odnosu prema ostalim više ili manje srodnim znanstvenim

disciplinama (etnologiji, religiologiji, antropologiji). U osnovi interpretativnog pristupa, karakterističnog za ovaj *Rječnik*, leži poimanje vlastitosti narodnoga književnog stvaralaštva. Tu vlastitost J. Krzyżanowski nalazi u osobinama stvaralačke fantazije: »Ako je, naime, najbitnije obilježje književnog djela fikcija, koja se zasniva na jednakopravnosti reproduktivnih zamisli, onih koje imaju svoje korelate u čulno poimanoj stvarnosti i onih stvaralačkih koje takvih korelata nemaju, onda se u svijetu bajke to obilježje javlja u mnogo jačem, gotovo čistom obliku« (str. 100). Prema tome i zakonitosti narodnih umotvorina koje se dosljedno nastoje konstatirati u *Leksikonu*, zakonitosti su mehanizma specifičnog oblika stvaralačke, književne fantazije. U svjetlosti te konstatacije jasno će biti zašto se Krzyżanowski načelno radije odlučuje za opis pojedinoga folklornog fenomena, nego za njegovo tumačenje: »Ispravan statičan opis ima nepromjenljivu, objektivnu i provjerljivu vrijednost, dok tumačenje u njemu obuhvaćenih pojava ima subjektivno i hipotetično obilježje, zavisno o mnoštvu faktora koji određuju stajalište njihova autora« (str. 98). U istom smislu Krzyżanowski je dosljedan kada tvrdi da današnji stupanj razvoja folkloristike objektivno ne dopušta stvaranje genetičkih sinteza, a da ih istodobno kao zadatak budućih pokoljenja folklorista ni najmanje ne isključuje. Krzyżanowskog i njegov *Leksikon* općenito karakterizira, rekao bih, zdrava i znanstveno korisna trezvenost, sposobnost lučenja danas rješivih i aktualnih zadataka od nebuloznih pothvata. Spomenut ću ovdje još jednu, čini mi se vrlo važnu konzekvenciju ishodišnog poimanja Krzyżanowskoga da su narodne umotvorine specifičan oblik stvaralačke fantazije. Za razliku od nekih folklorista, Krzyżanowski ne zapostavlja literarne stilizacije narodnih umotvorina, koje se, po njegovu mišljenju, od usmenih varijanti razlikuju samo po »vanjskoj, stilističkoj formi«, dok su im vrlo bliske po tematici i unutrašnjoj formi (strukтури, sustavu, tj. kompoziciji motiva)« (str. 30). Na ovom se mjestu naslućuje i razlog koji je naveo Krzyżanowskoga da u *Leksikon* unese mnoštvo građe s graničnog područja između narodne i pisane književnosti (tzv. pučku književnost, na primjer), odnosno pisce koji su svojim djelima često davali istaknuto pučko obilježje (Mickiewicz, Orzeszkowa, Reymont).

Netom je navedena »vanjska, stilistička forma« kao drugorazredni činilac narodne književnosti, tj. kao drugorazredni ili pomoćni predmet folklorističnog proučavanja. Mislim da je to za pristup Krzyżanowskoga folkloru u znatnoj mjeri karakteristično. U *Rječniku* gotovo i nema natuknica posvećenih folklornoj stilistici, iako se ne bi moglo reći da Krzyżanowski ne osjeća važnost i te grane proučavanja folklor (usp. natuknice »rytmika ludowa«, »paralelizam«). S druge strane Krzyżanowski, čiji je pristup folkloru obilježen izrazitim književnim historicismom (Krzyżanowski se prvotno i sreo s folklorom kao literarni historik, kao proučavatelj starije poljske književnosti), ima neskrivenog afiniteta prema sociološkoj komponenti narodne književnosti. O tom afinitetu jasno svjedoči, na primjer, njegova ocjena *Narodne kulture Slavena* Moszynskoga: »Etnolog i lingvist, u djelima narodne književnosti vidio je gotovo isključivo dokumente društvene i materijalne kulture, tj. isticao je elemente vjerovanja i običajne relikte, a nije uvijek shvaćao običnu činjenicu da je u seoskom svijetu bajka bila isto takav izraz određenih individualnih i kolektivnih tendencija kao i pisana književnost u životu neseljačkih klasa. I ako kao jednu od tih tendencija prihvatimo stvar društvenog prodora i problem društvene pravde, onda ćemo ih u narodnoj književnosti, prije svega u priči, sresti u tako izrazitim i snažnom obliku da bi se, polazeći od njih, moglo govoriti o društvenoj funkciji priče uopće, dakle i u Poljskoj« (str. 32-33). Vrlo je blisko ovakvu sociološkom shvaćanju i ono rješenje za koje će se Krzyżanowski nerijetko opredjelivati odbacujući komparatističke i genetičke pretpostavke u ime »tipične životne situacije«, kojoj je posvećena posebna natuknica. I u ovom slučaju dolazi do izražaja prije konstatirana zdrava trezvenost pristupa Krzyżanowskoga narodnoj književnosti, njegova sposobnost da svakom pojedinačnom pitanju pride bez znanstvenih predasuda, ali s temeljitim poznavanjem relevantne građe i s onim racionalno teško odredivnim istančanim osjećajem prema proučavanoj građi, koji se možda najpreciznije definira odsutnošću metodskog dogmatizma.

Slika poljskog folkloru koju pruža *Leksikon* vrlo je kompleksna. Ne ulazeći u pojedinosti, pokušat ću ovdje letimično pokazati samo neke njezine elemente

koji mi se čine karakteristični. Prije svega, a o tome je ovdje već nešto rečeno, poljska se narodna književnost po svim svojim bitnim osobinama višestruko uklapa u folklor evropskih naroda. Relativno bogatstvo motiva poljskoga folkloru vjerojatno nekim svojim dijelom rezultira i iz njegova geografskog položaja: u sredini, između evropskog sjevera i juga, na razmeđu zapada i istoka, jednako otvoren prema utjecajima sa svih strana poljski je folklor svakako obilatije crpio iz zajedničke evropske folklorne riznice nego što su to bile u prilici činiti neke druge, geografski zatvorenije etničke cjeline. Što se tiče historijskih mijena kroz koje je prolazio poljski narod, njihov je trag u poljskom folkloru vrlo različit i varira od slučaja do slučaja. Visoke jezične barijere prema narodima s kojima su se Poljaci u svojem historijskom razvoju sretali pridonijele su određenoj folklornoj otpornosti. Te su brane popuštale na mjestima vjekovne susjedske koegzistencije s Litvancima, s Estoncima, s Mađarima. Na razini materijalne kulture i jezika bila je izmjena s Tatarima i Turcima, na primjer, mnogo življa nego na folklornoj razini. Što se tiče genološke specifičnosti poljskoga folkloru spomenuti je ovdje na prvome mjestu odsutnost epske narodne pjesme, koju kao da nadoknađuje izvanredno bogatstvo balada. Mnogi su članci *Leksikona* posvećeni prikazu pojedinih balada, među kojima ima i takvih koje se odlikuju izuzetnom umjetničkom vrijednošću. Snaga se poljske narodne balade reflektira i u činjenici njezine velike popularnosti u pisanoj književnosti: poljski su romantičari, osobito Mickiewicz, usvojili i književno oplemenili mnoge motive narodnih balada. Čini mi se da se može govoriti i o izuzetnom bogatstvu poljske narodne poslovice, kojoj je u *Leksikonu* posvećeno mnogo prostora. *Leksikon* uz to prezentira visok nivo i veliku tradiciju, koja dopire do XVI stoljeća, poljske paremiologije. »Facecija«, tj. humoreska, kratka komična priča također je jedan od onih oblika koji je uvelike zastupan u poljskom folkloru i koji taj folklor tradicionalno čvrsto i široko povezuje s poljskom pisanom književnošću od Reja i Kochanowskog do danas. Kao poseban fenomen poljske narodne književnosti u *Leksikonu* je zabilježena i »oracija«, »stihovano djelo, upućeno skupu slušalaca, govoreno u seoskoj sredini za vrijeme različitih porodičnih i obrednih svečanosti ili za vrijeme zabava, koje se često završava pozivom na darivanje u novcu ili naturi« (str. 282-283). Zanimljiv je također i specifičan jedan oblik poljskoga rudarskog folkloru, tzv. »spiski«, tj. pisani vodiči sastavljeni da olakšaju traganje za skrivenim, zakopanim blagom, a koji su zapravo »praktično shvaćene analogije priča o blagu«. Još je jedna oblast folkloru bogato zastupana u *Leksikonu*: predaje i legende vezane za pojedina geografska mjesta, za ličnosti iz poljske historije, za poljsku heraldiku. U *Leksikonu* je signalizirano, a djelomično i obrađeno jedno granično folklorno područje, tzv. »literatura odpustwa«, vašarska, pučka književnost. To je ona literatura koja se širila u popularnim, jeftinim izdanjima različitih »pučkih biblioteka« i specijaliziranih izdavača. Prvotno, počevši od XVI stoljeća, ta je književnost bila vezana za građanski društveni sloj i realizirala se u obliku mnogobrojnih pučkih kalendara, sanovnika, »apoteka« i sličnih kompendija. Tek će u XIX st. seljaštvo postati najmasovniji naslovnik te literature, koja po svojoj biti predstavlja most između folklornog stvaralaštva i pisane književnosti. U *Leksikonu* se na više mjesta ističe potreba sustavnijeg proučavanja upravo te »vašarske« književne produkcije. Isto su problematici posvećene i one natuknice koje govore o pojedinim pučkim piscima.

U nizu natuknica potanko je prikazana poljska, a djelomično i svjetska folkloristika. Među nekolicinom najzaslužnijih stranih folklorista koji su u *Leksikonu* dobili poseban članak nalazi se i Vuk Karadžić. Isto je tako, pored ruskih bilina, posebno prikazana i »srpska epika«. U *Leksikonu* se pored toga, na više mjesta i u različitim kontekstima spominje južnoslavensko narodno stvaralaštvo, što svakako ispunja zadovoljstvo jugoslavenskog čitaoca. Međutim, sastavljači su nepotrebno i naučno neobrazloživo najčešće apostrofirali folklor južnoslavenskih naroda kao srpski. I još jedna mala primjedba: u bibliografiji prijevoda zbirke poljskih narodnih priča A. J. Glinskog ne spominje se hrvatskosrpski prijevod Zdenke Marković (Zagreb 1926).

Da zaključim. Po obilju obuhvaćene građe, po metodološkoj dosljednosti, po preciznosti u iznošenju podataka među kojima je i dobar broj onih koji su tek na stranama *Leksikona* prvi put ustaljeni, po znanstvenosti zaključivanja, po

živosti odnosa prema izlaganoj građi i, konačno, po svom pionirskom obilježju ovaj je *Leksikon* znanstveno humanističko ostvarenje prvorazredne vrijednosti. To djelo na bespriekornoj profesionalnoj razini, s velikim stupnjem znanstvene objektivnosti, prikazuje današnje stanje poljske folkloristike i njezinu historiju i pruža reljefnu sliku poljskog folklor.

Zdravko Malić

RADOSAV MEDENICA, BANOVIĆ STRAHINJA U KRUGU VARIJANATA I TEMA O NEVERI ŽENE U NARODNOJ EPICI. Srpska akademija nauka i umetnosti. Posebna izdanja, knj. 381. Beograd 1965, 322 str.

Velika studija Radosava Medenice »Banović Strahinja« opsežan je rad u koji je njezin autor uložio mnogo truda. Podijeljena je na dva osnovna dijela: »Banović Strahinja u krugu varijanata« i »Tema o neveri žene u narodnoj epici«, koji su u isto vrijeme i podnaslovi knjige.

Tako prvi dio studije ima ova poglavlja: Uvod, Obrada predmeta kroz varijante, Napomene uz varijante, Rešavanje problema, Umetničke karakteristike varijanata, Strane verzije, Banović Strahinja u umetničkoj književnosti i Banović Strahinja — istorijska ili neistorijska ličnost, a drugi ova: Uvod, Prva grupa — pevanje kroz goru, Druga grupa — uloga deteta, Treća grupa — pomoć sestre, Četvrta grupa — prurušavanje u kaluđera, Peta grupa — izdaja sestre, Napomena uz pregledane grupe varijanata, Nevera Salamonove žene: 1. Južnoslovenske obrade, 2. Strane obrade, Muž na svadbi svoje žene te Zaključak. Rezime studije dan je na francuskom jeziku. Poslije rezimea nalazi se popis upotrebljene literature te popis imena. Dodatak knjizi tvore dosad neobjavljene rukopisne varijante pjesama koje obrađuju motiv opjevan u Vukovu zapisu »Banović Strahinja«, ne najstarijem nego najraširenijem, zahvaljujući u prvom redu pučkoj i srednjoškolskoj nastavi koja ga je jučer a i danas ga posebno popularizira, a jednim dijelom i jeftinim pjesmaricama koje ga također nisu nikad prestale popularizirati.

Rukopisnih dosad nigdje neobjavljenih inačica o motivu pjesme »Banović Strahinja« doneseno je u ovoj Medeničinom studiji jedanaest.

U ovom osvrtu ja neću obuhvatiti čitavu knjigu netom spomenutog autora nego ću se posebno zadržati na onom njezinu dijelu koji mi se čini naročito karakterističan i o kojemu zaslužuje da se kaže nešto više.

U početnim rečenicama uvoda prvog dijela svoje studije Medenica, ističući kako Vukova pjesma o Banoviću Strahinji predstavlja nesumnjivo jednu od najljepših naših narodnih pjesama, a možda i najljepšu, te pozivajući se pri tom na vrlo laskav sud F. Miklošiča o toj pjesmi, izrečen pred sto godina, govoreći: »Već i samo to bilo bi izvesno opravdanje da se taj 'dragi kamen' (Miklošičev epitet za prije spomenuti Vukov zapis, op. O. D.) — da ostanemo i dalje u toj starinskoj figuri — još jednom izbliže razgleda. Ali, razlozi koji nas navode da ovaj predmet uzmemo u pretres daleko su širi i dublji. Pre svega, obilje novog, dosad nepoznatog, rukopisnog materijala, naročito jedna verzija iz druge polovine XVIII veka; zatim namjera da se učini pokušaj jedne literarno-istorijske studije svih varijanata o jednoj 'temi' iz naše narodne epike. Ova vrsta radova nedostaje, na žalost, u našoj nauci o narodnoj epici, a naše je uverenje da se tek na osnovu takvih radova može doći do jasnije predstave o tematici naše, i južnoslovenske epike kao celine, i njenom mestu u istoriji svetske popularne književnosti, o čemu se vrlo obilno raspravljalo u eri intezivnog proučavanja narodne pesme krajem prošlog veka.«

Ostavljajući po strani nespretni izraz »popularna« za svjetsku tradicionalnu književnost, netom navedeni Medeničin citat možemo i dalje da produžimo, toliko je zanimljiv: »Dalje, da se samo na taj način iz ogromnog nesređenog i nesistemizovanog materijala — koji je preko tri četvrtine veka iza Vukova rada obilno izvirao iz naših epskih i neepskih područja i razbacivan na sve strane bez ikakve kritičnosti i sistema — mogu izdvojiti izvesne manje, ali homogene celine, i tako taj ogromni materijal svesti na nesravnjeno manji broj osnovnih preglednih grupa koje čine celine.«